

EBÜ'L-YÜMN el-KİNDİ

landığını, her bakımdan daha üstün birini tanımadığını ifade etmiştir. Ebû Şâme de gerek rivayet gerekse dirayet açısından asrının tek adamı olduğunu belirtmiştir. Bazı talebelerinin verdiği bilgiler Ebû'l-Yümn'ün akidesi sağlam, mütevazı, güzel ahlâk sahibi bir âlim olduğunu ortaya koymaktadır. Zehebî, hakkındaki farklı görüşlerden bazılarını zikrettikten sonra onun Allah ve Resûlü'nü seven bir âlim olduğunu söylemiş, Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin görüşlerini ve yolunu benimsememiş olmasının akidesiyle ilgili iddialara yol açmış olabileceğine dikkat çekmiştir (A' lāmü'n-nübelâ, XXII, 38-39).

Ebû'l-Yümn el-Kindî Kur'an ilimleri, hadis, dil, şiir, tıp vb. konularda çeşitli eserlerden meydana gelen ve 761 cilt kitabı ihtiva eden kütüphanesini âzatlısı Ebû'd-Dür Necîb Yâkût'a bırakmış, onun ölümünden sonra oğluna, ondan da âlimlere itikâl etmesini vasiyet etmiştir. Ebû Şâme'nin verdiği bilgiye göre Ebû'd-Dür bu kitapları Dimaşk Camii'nde (Emeviyye Camii) hazırladığı bir kütüphanede toplamışsa da korunmalarını sağlayamamış ve kitaplar zamanla dağılmıştır.

Eserleri. 1. *İnşâdü'n-Nâbiğa emâme'n-nebî*. Nâbiğa el-Ca'dî'nin Hz. Peygamber'e hitaben söylediği şiirlerini senedleriyle birlikte derlediği bir risâle olup Muhammed Muhaymir Sâlih tarafından neşredilmiştir (bk. bibl.). 2. *Mesâ'il*. Arap grameriyle ilgili bazı meselelerin ele alındığı eserin yazma bir nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir (Mehmed Paşa, nr. 1368, vr. 95^b-102^b). 3. *Netfû'l-lihye min İbni Dihye*. İbn Dihye el-Kelbî'nin (ö. 633/1235) *eş-Şârimü'l-Hindî fi'r-red-dî 'ale'l-Kindî* adlı eserine yazdığı reddiyedir. 4. *Hâşiye 'alâ Şerhi Dîvânî'l-Mütenebbî*. Abdülkâhir b. Abdullah el-Halebî'nin (ö. 551/1156) *Dîvânü'l-Mütenebbî*'ye yazdığı şerhin hâşiyesi olup bazı kaynaklarda *Ta'likât 'alâ Dîvânî'l-Mütenebbî* adıyla zikredilmektedir. 5. *Kitâb fi'l-farq beyne kavli'l-kâ'il: Tal-laktüki in dehalî'd-dâre ve beyne in dehalî'd-dâre tal-laktüki*. Bir soru üzerine kaleme aldığı bu esere, Muhammed b. Ali b. Gâlib el-Cezerî (ö. 689/1290) tarafından *el-İ'tirâzü'l-mübdî li-veh-mi't-Tâc el-Kindî* adıyla bir reddiye yazılmıştır. Son üç eserin günümüze kadar gelip gelmediği bilinmemektedir.

Kaynaklarda adları zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu Hıtabı İbn Nübâte*, *İthâfû'z-zâ'ir ve efrâfû'l-mu-*

kîmi'l-müsâfir, *Meşyehatü'l-Kindî*. Sonuncu kitabın, İbnü'l-Kiftî'ye ait eserler arasında zikredilen (Yâkût, XV, 187) *Kitâbü Meşyehati Zeyd b. el-Hasan el-Kindî* adlı kitapla aynı eser olması muhtemeldir.

BİBLİYOGRAFYA:

Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XI, 171-175, XV, 187; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 10-14; Ebû Şâme, *eş-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 95-99; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 339-342; Zehebî, *A' lāmü'n-nübelâ*, XXII, 34-40; a.m.f., *Ma' rifetü'l-kur-râ*, II, 586-588; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 71-74; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-nihâye*, I, 297-298; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 570-573; *Keşfü'z-zunûn*, I, 6, 714, 812; II, 1070, 1670, 1697, 1925; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, IV, 189-190; Muhammed Ahmed Dehmân, "Tâcüddin el-Kindî", *MMİAdm.*, XXI (1946), s. 248-255; Muhammed Muhaymir Sâlih, "İnşâdü'n-Nâbiğa emâme'n-nebî...", *el-Mevrid*, XIX, Bağdad 1990, s. 178-183.

TAYYAR ALTIKULAÇ

EBÜ'L-YÜMN el-ULEYMİ

(أبو اليمين العليمي)

Ebû'l-Yümn Mücürüddin
Abdurrahmân b. Muhammed
b. Abdurrahmân el-Uleymî
el-Makdisî el-Hanbelî
(ö. 928/1522)

Tarihçi, müfessir ve kadı.

13 Zilkade 860'ta (13 Ekim 1456) Kudüs'te doğdu. Hz. Ömer'in soyundan olup dedelerinden Ali b. Uleym'e nisbetle Uleymî diye meşhurdur. Başta babası Kâdilkudât Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed (ö. 873/1469) olmak üzere Takıyyüddin Abdullah el-Kalkaşendî, Şehâbeddin Ahmed el-Umeyrî, Alâeddin el-Gazzî, Kâdilkudât Nüreddin el-Mısıri, Burhâneddin İbrâhim el-Ensârî gibi devrin meşhur âlimlerinden fıkıh, hadis ve kıraat dersleri aldı. 880'de (1475) Mısır'a giderek Kâdilkudât Bedreddin Muhammed es-Sa'dî, Mısır Abbâsî Halifesi Mutevekkil-Allellah Ebû'l-İz, Sehâvî, Celâl el-Bekrî ve diğer âlimlerden dinî ilimler tahsil etti. 889'da (1484) Filistin'e döndü, Remle'de kadı olarak göreve başladı. İki yıl sonra Kudüs, Nablus ve el-Halîl kadılıkları da onun uhdesine verildi. 922 (1516) yılına kadar Kudüs kadılığı yaptı ve daha sonra emekliye ayrılıp Mescid-i Aksâ'da kitap yazmak, ders ve fetva vermekle meşgul oldu. Kudüs'te vefat etti ve orada defnedildi. Kabri Bâbü'l-esbât'ın doğusunda Cismâniye yakınlarındadır.

Eserleri. 1. *el-Ünsü'l-celîl bi-târîhi'l-Kudüs ve'l-Halîl*. Müellifin Vâkidî, Ya'kü-

bî, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, Üsâme b. Münkız, İmâdüddin el-İsfahânî, Yâkût el-Hamevî, İzzeddin İbnü'l-Esir, İbn Fazlullah el-Ömerî ve özellikle İbn Sürûr el-Makdisî ve Süyûtî gibi tarihçi ve coğrafyacıların kitaplarına ve kendi müşâhedelerine dayanarak yazdığı bu eser, yaratılıştan 900 (1494-95) yılına kadar Kudüs ve civarında meydana gelen olayları ve bu şehirlerle ilgili diğer bilgileri ihtiva eder. Uleymî 18 Zilhicce 900'de (9 Eylül 1495) yazmaya başladığı eserini kısa sürede tamamlamıştır. İki cilt olan eserin I. cildinde peygamberler tarihi, Kudüs'ün kuruluşu ve tarih boyunca aldığı isimler, Hz. Peygamber ve mi'rac, Hz. Ömer ve Kudüs'ün fethi, Abdülmelik b. Mervân'ın yaptırdığı Kubbetü's-sahre, Kudüs'ü ziyaret eden sahâbî ve tâbiîler, Kudüslü meşhur bilginler, Fâtımîler, Haçlılar döneminde ve Selâhaddin-i Eyyübî'nin vefatına kadar Eyyübîler devrinde Kudüs ve çevresinde cereyan eden olaylar anlatılmaktadır. II. ciltte Mescid-i Aksâ, Kudüs'teki diğer mescid ve medreseler, zâviyeler, mahaller ve Memlük Sultanı Kayıtbay devrine (1468-1496) kadar el-Halîl şehrinin tarihi, Kudüslü âlimler ve burada kadılık yapanlar hakkında bilgi verildikten sonra Kayıtbay devri sonuna kadar meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Çeşitli kütüphanelerde (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Yeniceami, nr. 821, Esad Efendi, nr. 2076, 2375, Hamidiye, nr. 888, Laleli, nr. 1998, 1999; TSMK, nr. 6128-6132) yazma nüshaları bulunan eser ilk defa 1283'te (1866) Mısır'da Matbaatü'l-Vehbiyye'de basılmıştır. Kitap müsteşrik H. Sauvaire tarafından da Fransızca tercümesiyle (*Histoire de Jérusalem et d'Hébron depuis Adam jusqu'à la fin du XVeme siècle, Fragments de la chronique de Moudjiraddyn*) birlikte yayımlanmış (Paris 1876) ve daha sonra çeşitli baskıları yapılmıştır (Necf 1968; Amman 1973; Kum 1410). *el-Ünsü'l-celîl*'in bizzat müellifi tarafından yazılan ve 901-914 (1495-1508) yılları arasında meydana gelen bazı olayları ihtiva eden bir zeyli de mevcuttur. Bu zeylin Leiden Kütüphanesi'nde (nr. 953) bulunan nüshası Kâmil Cemîl el-Aselî tarafından yayımlanmıştır (*Dirâsât*, XII/8, Amman 1985, s. 127-135). 2. *el-Menhecû'l-aşmed fi terâcimi aşşâbî'l-İmâm Ahmed*. İbn Receb el-Hanbelî'nin (ö. 795/1393) *Tabakâtü'l-Hanâbile*'sine zeyil olarak kaleme aldığı bu eser, Ahmed b. Hanbel'den başlayarak kendi za-

manına kadar Hanbelî âlimleri hakkın-
da bilgi verir. Vefat tarihleri belli olan-
ları tarih sırasına göre, diğerlerini ise
alfabetik sıra ile anlatır. Çeşitli yazma
nüshaları bulunan (meselâ bk. Süleyma-
niye Ktp., Laleli, nr. 2083; Dârü'l-kütübî'l-
Mısriyye, Târih, nr. 811; Berlin, nr. 10.043)
ve *Tabakâtü's-suğrâ* olarak bilinen eser,
Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd ta-
rafından iki cilt halinde yayımlanmıştır
(Kahire 1963-1965; Beyrut 1403/1983). Ke-
mâleddin el-Gazzî *el-Menhec'e* 1207
(1792-93) yılına kadar gelen bir zeyil
yazmıştır. Bu iki eseri kaynak olarak
kullanan Muhammed Cemîl eş-Şattî el-
Bağdâdî de *Muhtaşarü'l-Hanâbile* ad-
lı bir eseri kaleme almıştır (Dimaşk 1339).

3. *et-Târîhu'l-mu'teber fi enbâ'i men
'aber*. Yarattılıştan 896 (1490-91) yılına
kadar cereyan eden olayları anlatan umu-
mi bir tarihtir (British Museum, Or., nr.
1544).

Ebû'l-Yümn el-Uleymî'nin kaynaklar-
da zikredilen diğer eserleri de şunlar-
dır: *ed-Dürü'l-münâd fi aşhâbi'l-
İmâm Ahmed* (Hanbelî fukahası hakkın-
da yazılmış bir biyografi kitabı olup *et-Ta-
bakâtü'l-kübrâ* adıyla bilinir); *Fethu'r-
rahmân fi tefsîri'l-Kur'an* (iki cilt olup
bizzat müellifi tarafından *el-Vecîz* adıyla
ihtisar edilmiştir); *İthâfü'z-zâ'ir ve et-
vâfü'l-mukîmi'l-müsâfir*; *el-İ'lâm bi-
a'yâni devleti'l-İslâm*; *Taşhîhu'l-hi-
lâfi'l-muṭlak fi'l-Mukni*; *el-İthâf* (Al-
lâme el-Mirdâvî'nin *Kitâbü'l-İnsâf* adlı ese-
rinin muhtasarıdır, bk. Kâmil Cemîl el-
Aselî, *Dirâsât*, XII/8, s. 118-122).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Yümn el-Uleymî, *el-Menhecü'l-ahmed
fi terâcimi aşhâbi'l-İmâm Ahmed* (nşr. M. Mu-
hyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1403/1983, I, nâ-
şirin mukaddimesi; a.mlf., *el-Ünsü'l-celîl bi-tâ-
rîhi'l-Kudûs ve'l-Halîl*, Amman 1973, Mukad-
dime; *Keşfü'z-zunûn*, I, 177, 305; II, 1731; İb-
nû'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 316-317; VIII, 138; Ser-
kîs, *Mu'cem*, I, 358; *Hediyyetü'l-ârifîn*, I, 544;
Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 41-42; a.mlf.,
"Ulaymî", *İA*, XIII, 22-23; Necîb el-Akîkî, *el-Müs-
teşrikûn*, Kahire 1980, I, 207; C. Zeydân, *Âdâb*,
II, 192-193; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 108; Kehhâle,
Mu'cemü'l-mü'ellifîn, V, 177; Nüveyhiz, *Mu'ce-
mü'l-mufessirîn*, I, 276; Abdülvehhâb İbrâhim
Ebû Süleymân, *Kitâbetü'l-baḥşî'l-ilmî*, Mekke
1403/1983, s. 486; Ömer Ferruh, *Me'âlimü'l-
edebî'l-Arabî*, Beyrut 1985, I, 226-229; Münec-
cîd, *Mu'cem*, III, 115; Kâmil Cemîl el-Aselî, *Maḥ-
tûṭâtü feżâ'ili Beytilmakdis*, Amman 1405/1984,
s. 105-112; a.mlf., "Mücirüddin el-'Uleymî el-
Hanbelî, mü'errihu'l-Kudûs, naşşun cedîd
an hayâtihi ve naşşu zeyli kitâbihi'l-Ünsi'l-
celîl", *Dirâsât*, XII/8, Amman 1985, s. 115-136;
Mu.Fs., III, 160.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

EBÜ'z-ZEHEB CAMİİ

Kahire'de
XVIII. yüzyıla ait cami
ve etrafındaki küçük külliye.

Kölemen Beyi Bulutkapan Ali Bey'in
memlüklerinden olup ondan sonra Mı-
sır'da idareyi eline geçiren Ebü'z-Zeheb
Muhammed Bek tarafından yaptırılmış-
tır. Muhammed Bek Ebü'z-Zeheb Camii
olarak da anılan ve aynı zamanda dört
mezhebe uygun dinî eğitim yapılması
gayesiyle bir medrese olarak inşa edi-
len yapı kütüphane, türbe, tekke, dük-
kânlar, şadırvan, havuz ve sarnıçtan mey-
dana gelen bir külliye durumundadır.
Eski şehrin ortasında Ezher Camii'nin
ana girişi karşısına gelen binanın inşa-
sı bir yıl sürmüş, kapıları üzerindeki ki-
tâbelerden anlaşıldığına göre 1188'de
(1775) bitirilmiştir (kitâbelerin metni ve
vakfiyesi için bk. Ali Paşa Mübârek, V, 237-
239, 243-246).

Cami esas itibarıyla ufak farklarla, 979
(1571-72) yılında yapılmış olan Bulak'taki
Sinan Paşa Camii'nin mimari bakım-
dan bir benzeri, hatta taklididir. Sinan
Paşa Camii bir avlu duvarı içinde bulu-
nurken Ebü'z-Zeheb Camii cadde sevi-
yesinden daha yüksek bir platforma yer-

leştirildiğinden yola bakan üç cephesin-
de otuz üç dükkân inşa edilmiştir. Mâ-
bedin Hüseyin Camii'ne bakan cadde ta-
rafına ayrıca bir cephe duvarı yapılmış-
tır. Bu duvar caminin esas kitlesinden
daha alçak olduğu için caminin revak-
larıyla birlikte yüksek kubbesi de dışa-
rıdan görülebilmektedir. Cephe duvarı,
dikdörtgen pencereleri bulunan istalak-
titli bir girinti şeklinde olup Memlûklü
üslûbunda süslenmiştir. Bu duvar üze-
rinde bulunan, üç bölümlü ve kesişen
iki kavisten oluşan kemerli cümle kapı-
sı Memlûklü tarzında olmakla birlikte iç
ve dış pencerelerin lentolarında Osman-
lı tekniğinde mavi ve yeşil renklerin hâ-
kim olduğu çiniler kullanılmıştır. Cad-
deden çift taraflı bir merdivenle ulaşı-
lan cümle kapısı, doğu ve güney taraf-
lardan camiyi kuşatan bir ilâve kısma
açılır. Burası, cephenin binanın ana bö-
lümüyle bir dirsek yapan yol biçimine
uydurulmasından meydana gelmiştir.

Girişin solunda, bir zamanlar arkasın-
da çeşitli konularda 650 kıymetli kita-
bın bulunduğu, özenle dökülmüş bronz
bir parmaklığın ayırdığı kütüphane kıs-
mı yer almaktadır.

Revakların kuzeydoğu köşesindeki kub-
be, binanın bânisiyle kız kardeşinin tür-
belerini örtmektedir. Burada duvarlar

Ebü'z-Zeheb Camii ve planı - Kahire / Mısır

